

handelaar leverde slechts wat hem door de opdrachtgever en architect werd gevraagd en alleen in kleine steden of bij particuliere opdrachtgevers hadden de steenhandelaars nog invloed op ontwerp en organisatie van het bouwproces. Het is ook in deze jaren dat de architect naar voren trad als een onafhankelijke *professional*, die lang niet altijd meer een achtergrond had in het bouwambacht.

De handel in Naamse steen werd sterk beïnvloed door de politieke en economische veranderingen die zich in het kielzog van Beeldenstorm en Opstand in de Nederlanden voltrokken. Door de blokkade van de Schelde werd de Brabantse natuursteen benadeeld en verwierven natuursteen uit de Maasvallei en vooral ook Bentheimer zandsteen een dominante positie op de Nederlandse markt. Met de talrijke stadsuitbreidingen ontwikkelde de vraag naar natuursteen zich daar stormachtig en het zal niet verbazen dat Amsterdam de belangrijkste markt voor natuursteen in de Republiek werd. Wat mij het meest trof was het *prefab* karakter van het vroegmoderne bouwbedrijf. Van natuurstenen ornamenten tot sluizen en zelfs complete gevels werden op bestelling en van tekening in het winningsgebied gemaakt en vervolgens verscheept naar de bouwplaats.

Het zal duidelijk zijn dat Van Tussenbroek op een aantal terreinen belangrijke zaken te melden heeft. De brede aanpak, die voortvloeit uit de poging tot reconstructie van het professionele netwerk van de familie Van Neurenberg, bewijst daarmee zijn waarde. Maar er zijn ook nadelen verbonden aan deze aanpak. Veel thema's die in het kielzog van de familiegeschiedenis worden behandeld, zijn verspreid geraakt over het boek en dat komt de leesbaarheid niet ten goede. Meer fundamenteel is het probleem dat ook deze poging tot integrale geschiedenis leidt tot een gebrek aan focus. De auteur raakt aan belangrijke thema's als vroegmodern ondernemerschap, de bouwpraktijk, de specialisatietendens in het bouwbedrijf, de rol van de stadsfabriekambten en de steenhandel in een tijd van grote politieke en economische veranderingen, maar geen van deze zaken wordt grondig uitgewerkt en krijgt de aandacht die het verdient. Daardoor blijft de lezer achter met een enigszins onvoldaan gevoel. Laten we deze vernieuwende studie daarom vooral beschouwen als een verkenning van belangrijke onderzoeksthema's en een aansporing tot het doen van diepgravend vervolgonderzoek naar het bouwbedrijf in de overgangperiode van de late middeleeuwen naar de vroegmoderne tijd.

Clé Lesger

Universiteit van Amsterdam

Laura Lee Downs, *Writing gender history*. Writing History series (Londen: Hodder Arnold, 2004) 209 p. ISBN 0340807962

Laura Lee Downs, onderzoeksdirecteur van het Centre de Recherches Historiques, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales in Parijs, heeft met *Writing gender history* een handzaam en helder overzichtswerk van de historiografie op het gebied van gender geschreven. Hoewel het boek inmiddels enkele jaren geleden is gepubliceerd, is het zeer de moeite waard het onder de aandacht van sociaal- en cultuurhistorici te brengen.

De uitgave maakt deel uit van de serie Writing History van uitgeverij Hodder Arnold en is een overzicht van de verschillende theorieën en methodes die historici

ter hand hebben genomen om de geschiedenis van vrouwen en gender in kaart te brengen. Downs schetst de invloed van de Tweede Feministische Golf op het ontstaan van de vrouwengeschiedenis, de relatie met de 'nieuwe' sociale geschiedenis en de invloed van het poststructuralisme, psychoanalytische benaderingen en postkoloniale theorieën. Bekende thema's als de verhouding tussen gender en etniciteit, de opkomst van de *civil society* en in verband daarmee de 'gescheiden sferen' komen uitgebreid aan bod. Interessant is dat Downs ook institutionele ontwikkelingen beschrijft, zoals het feit dat de eerste colleges vrouwengeschiedenis begin jaren zeventig vooral buiten de universiteit, in buurthuizen of op de open universiteit, werden gegeven aangezien de universiteiten een ongeïnteresseerde dan wel vijandige houding aannamen jegens dit nieuwe vakgebied.

Het grote voordeel van Downs' studie is dat ze iedere nieuwe benadering van een of twee zeer uitgebreide voorbeelden voorziet, waardoor theorieën en methoden levendig gepresenteerd worden. Zo dient Caroline Bynums *Holy feast and holy fast: The religious significance of food to medieval women* (1987) ter illustratie van de focus op aparte vrouwen culturen en het gebruik van de begrippen gender en *agency*. Elf pagina's worden voorts besteed aan Isabel Hulls *Sexuality, state and civil society in Germany, 1700-1815* (1996) om te laten zien hoe Hull het teleologische perspectief van andere feministische historici, die uit de negentiende-eeuwse uitsluiting van vrouwen uit de liberale democratie terugredeneren dat het liberalisme vanaf het begin vrouwen uitsloot, vermijdt. Downs geeft zelf toe dat haar gekozen voorbeelden afkomstig zijn uit een beperkt vakgebied, maar dat geeft eigenlijk niet want het gaat erom dat zij bepaalde theorieën en methodes illustreren en in dat opzicht is een goede keuze gemaakt.

Ook de selectie van benaderingen is representatief. Alleen Judith Butlers theorie over de performativiteit van gender komt er naar mijn mening nogal bekaaid vanaf, terwijl het hoofdstuk over postkoloniale theorieën relatief lang is. Laura Lee Downs, ook wel bekend van haar polemieken met Joan Scott uit 1993 (de titel van haar artikel is veelzeggend: 'If "woman" is just an empty category, then why am I afraid to walk alone at night? Identity politics meets the postmodern subject', *Comparative Studies in Society and History* (april 1993) 414-437), maakt haar eigen standpunt ten aanzien van het gebruik van poststructuralistische ideeën in de gendergeschiedenis wederom duidelijk: hoewel ze ook de voordelen ervan benadrukt, blijft ze in het boek herhalen dat een poststructuralistische analyse van gender als puur discursieve constructie geen historische verandering kan verklaren (p. 100). Ze pleit er dan ook voor gender zowel als discours te bestuderen, als aandacht te besteden aan de sociale/materiële 'ervaring' van vrouwen en mannen, hoewel ze tegelijkertijd erkent dat er een onoverbrugbare kloof gaapt tussen de poststructuralistische historici en hun tegenstanders. Daarom voorspelt Downs in haar conclusie dat de gendergeschiedenis gekenmerkt zal blijven door een grote diversiteit aan methodologische benaderingen en, verrassend genoeg, dat het gebruik van het concept gender niet betekent dat we de *vrouwengeschiedenis* moeten afschaffen. Ze verwijst daarbij naar Oost-Europa en Rusland, waar vrouwengeschiedenis nog niet door de *mainstream* is geaccepteerd (p. 187).

Natuurlijk zal de gendergeschiedenis gebruik blijven maken van diverse methodologische benaderingen, net als de geschiedschrijving van andere vakgebieden. Het onderwijs daarover zal gebaat zijn bij Downs korte en duidelijke overzichtswerk.

Willemijn Ruberg
University of Limerick